

Levéltári Szemle 2019/ 2. szám

A Levéltári Szemle 2019. évi 2. számában több levéltári területről olvasható összegző igényű írás. A magyarországi levéltárak 2018. évi ellenőrzési tapasztalatait ismertető szakfelügyelői jelentés vezeti be a lapszámot (Cseh Gergő Bendegúz). Megkezdtük az egyházi levéltárakban zajló digitalizálási projektek bemutatását, amelynek első darabja egy összesítő áttekintés (Lakatos Andor). Érdekes és tanulságos a levéltáros alakjának megjelenése, ábrázolása a szépirodalomban és a filmművészetben, amelyet egy szellemes tanulmány mutat be (Katona Csaba). Az MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára oral history projektét ismertető cikkből a témakör általános érvényű tanulságai is levonhatók (Kis József). Egy új iratátvitel jóvoltából megvalósuló kutatást ismerhetünk meg (Györgyi Csaba), valamint tanulmányutak (Rapali Vivien), könyvismertetések (Forgó András, Kis Péter), az első félév levéltári hírei és a 2018. év Levéltári Kiadványát bemutató írás található e lapszámban.

Györgyi Csaba: Őrszemek, regösök, garabonciások: az Őrszemcsapatok és az Úttörőegyüttes – Ifjúságmozgalmi alternatívák az államszocializmus idején

2017-ben vette át Budapest Főváros Levéltára azt a közel 100 iratfolyóméternyi anyagot, mely a magyarországi úttörőmozgalom múltjára vonatkozóan maradt fenn a csillebérci tábor területén. A dokumentumok feltárása során különösen érdekes iratok kerültek elő az ez idáig kevésbé kutatott őrszemcsapatokkal és az Úttörőegyüttessel kapcsolatban. Már az 1950-es években nyilvánvalóvá vált az úttörőmozgalom hanyatlása, mely elsősorban akkori gyermek- és ifjúságidegen szemléletéből fakadt. Az 1956-os forradalmi események lehetőséget nyújtottak arra, hogy újragondolásra kerüljön a mozgalom jövője. Ekkor született meg az őrszemcsapatok szervezésének gondolata. Az elképzelés az úttörőmozgalom megújítását célozta a cserkészmozgalom eredményeinek és módszereinek felhasználása által. Bár Kádár János döntése nyomán az őrszemcsapatok 1957-ben megszűntek, az új módszerek beépültek az újjáéledő úttörőmozgalom munkamódszerébe. A mozgalmon belül ekkortájt megjelent egy sajátos szerepet betöltő, speciális csoport is, az Úttörőegyüttes, mely a művészeti képzést és nevelést helyezte középpontba. Az együttesen belül tánccsoport, énekkar, irodalmi csoport és harmónika együttes is működött. A speciális képzési forma hamar népszerűvé vált, s egy rövid hanyatlási időszakot leszámítva egészen 1988-ig fennállt. Ekkor az ifjúságnevelés újabb átszervezésének áldozatául esett. Az együttes vezetője Váradi István időközben bekapcsolódott az 1980-as évek közepén a Garabonciás Együttes munkájába is, mely elsősorban a történelmi táncok és játékok kutatását és továbbadását tekintette fő feladatának. Az együttes túlélte a rendszerváltozás időszakát, s a mai napig működik. Munkájuk elismeréséül 2001-ben az együttes tagjai átvehették a Ford Európai Kulturális Örökség Díjat.

Lakatos Andor: Tömeges digitalizálás az egyházi levéltárakban – megfigyelések egy kérdőíves felmérés alapján

A magyarországi egyházi levéltárakban tíz esztendő múlva tekint vissza a tömeges digitalizálás, melynek háttérben a kutatói igények kielégítése mellett elsősorban állományvédelmi megfontolások húzódtak meg. Kezdetben csupán néhány intézményt érintett a kérdés, de 2014 óta ugrásszerűen megnőtt ama egyházi levéltárak száma, melyek digitalizáló műhelyt rendeztek be, s az így létrehozott digitális tartalmakat igyekeznek minél szélesebb körben hozzáférhetővé tenni az internet segítségével. Az eltelt 10 esztendőben több

mint 6,3 millió képfelvétel készült, melynek legnagyobb részét – hozzávetőlegesen háromnegyedét – teszik ki az egyházi anyakönyvi felvételek. Az eltelt évek tapasztalatainak összegzéseképpen 2018 őszén készült egy kérdőíves felmérés, melynek eredményeit igyekszik bemutatni Lakatos Andor tanulmánya. Az összegzés nem pusztán az eddigi időszakra tekint vissza, hanem egyúttal a már jelenünkben is látható, s vélhetően a jövőben még inkább kibontakozó folyamatokra is utal. Ezek közül megemlíthető a digitális tartalmak szerepének további várható növekedése, valamint a mind szélesebb körű együttműködés keretében megvalósuló – a korábbiakhoz képest jelentősen nagyobb – digitalizálási és tartalomszolgáltatási projektek megvalósítására való törekvés.

Katona Csaba: Toposzok béklyójában: a levéltáros alakja regényekben és filmekben

A közgyűjteményi területek közül vitathatatlanul a levéltárak világa ismert legkevésbé a közvélemény számára. Ennek ellenére számos irodalmi vagy éppen filmes alkotásban kapnak helyet akár a levéltárak, akár az azokban dolgozó levéltárosok. Ezekben a művekben Ernst Theodor Amadeus Hoffmantól kezdve Dan Brownon át, egészen a Star Wars univerzumig szinte kivétel nélkül olyan toposzok és sztereotípiák jelennek meg, melyek egyáltalán nem hízelgőek a szakmára nézve. Az intézményeket általában titokzatos helyekként írják le, ahol a kíváncsiskodóknak még az élete is veszélybe kerülhet, s amelyekben akár az ott dolgozók, akár mások, azon fáradoznak, hogy az igazán fontos és lényeges információkat hordozó dokumentumok sohase kerüljenek nyilvánosságra. A levéltáros alakját pedig jobb esetben hivatásának élő különként, rosszabb esetben kisiklott életű, megtört emberként ábrázolják. Összeállításában Katona Csaba ezeket a toposzokat járja körül, s mutatja be érzékletes irodalmi illetve filmművészeti példák segítségével.

Kis József: Köztünk élő emlékezők – az oral history helye, lehetőségei a levéltárban

Történészek már régóta használják az oral history eszköztárát egy-egy téma mind alaposabb feltárása érdekében. Ugyanakkor a magyarországi levéltárak, mint intézmények, ritkán kapcsolódtak be ez idáig az ilyen jellegű gyűjtőmunkába. A Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára pontosan erre vállalkozik 2018-ban elindított, "Köztünk élő emlékezők – levéltári beszélgetések" címet viselő sorozatával. A sorozat célja Miskolc városa és a megye idősebb lakóinak megszólítása, életútjuk interjú formájában történő feltárása és rögzítése. A rendezvénysorozat eleinte nyilvános formában zajlott, ám csakhamar világossá vált, hogy a rendelkezésre álló időkeret ilyen módon korántsem elegendő egy teljes életút feltárásához. Ebből fakadóan a későbbiekben zárt keretek között készültek az interjúk, s azok vágást követően kerültek publikálásra. Az egyes interjúalanyok nem csupán történeteiket osztják meg a levéltárosokkal, hanem az elhangzott eseményekkel összefüggő dokumentumok és fotók átadásával is segítik a jobb megértést. A sorozat keretében eddig 6 interjú készült, s a jövőben továbbiak elkészítése is várható. Az eddig felhalmozott tapasztalatok fényében a sorozat főként arra vállalkozik, hogy bemutassa elsősorban a Kádár-korszak és a rendszerváltozás időszakát, ám nem egy-egy speciális eseményre, mint az '56-os forradalom, hanem általánosságban egy-egy teljes életútra irányítva a figyelmet.

Rapali Vivien: Levéltári kutatóút az USA-ban

A szerző 2018 őszén járt az Egyesült Államokban két hónapos kutatóút keretében. Ennek során felkereste a new yorki közkönyvtárat, valamint több egyetem levéltárát. Tapasztalatai rámutattak arra, hogy az amerikai hungarikakutatás még számos kiaknázatlan lehetőséget

hordoz magában. A new yorki közkönyvtár személyi hagyatékok formájában levéltári jellegű anyagot is őriz, melyben az itt élt magyar emigránsok iratanyagai is szép számmal megtalálhatóak. Az egyetemi levéltárak személyes iratanyagai között szintén sokszor előfordulnak magyar származású személyek, akik sok esetben itthon kevésbé ismertek, holott jelentőségük okán megérdemelnék a nagyobb hazai figyelmet. Az ilyen jellegű feltáró munka első lépéseként kívánatos lenne az USA-ban található érintett intézmények őrzött anyagainak ilyen szempontú szisztematikus feltárása és katalógusba rendezése, mely a jövőben nagy mértékben segíthetné az ilyen irányban érdeklődő hazai kutatókat.